

Pénzes Lóránd

TÖRTÉNELEMOKTATÁS A SZÉKELY MIKÓ KOLLÉGIUMBAN A 19. SZÁZAD VÉGÉTŐL A 20. SZÁZAD KÖZEPÉIG

Jelen tanulmány a 155 éves Székely Mikó Kollégium fennállása előtt kíván tisztelegni, emléket állítva az intézményben megvalósult történelemoktatásnak.¹ Megállni, emlékezni kötelesség, hiszen olyan nagy nevű személyek ismerkedtek a múlttal vagy oktatták azt, akik munkásságuk révén beírták nevüket a hazai történetírásba. Elég, ha csak László Ferencre vagy Csutak Vilmosra gondolunk.

Egy oktatási intézményben a történelem tanítása több pilléren nyugszik. A fő pillér mindig a tantervben előírt tananyag oktatása-elsajátítása, melyet kiegészítenek a nem hagyományos oktatási formák, vagyis az iskolai ünnepélyek, megemlékezések, önképzőkörök, tanulmányi kirándulások. A múlt századi iskolai értesítőket lapozva kiderül, hogy a kollégiumban a nemzeti nevelés egyik, talán a legfontosabb eszközének a történelemtanítást tekintették. Összhangban áll ezzel a gondolattal Péter Mózes igazgató 1903/1904-es tanévet megnyitó beszéde, amely a történelemtanítás feladatáról a következőképpen beszélt: „A történettanítás [...] az irodalom tanítással együtt azt a széles alapot rakja le, amelyen az egész gimnáziumi képzés felépül. A történet szállítja át a múltak örökségét az egymást követő nemzedékekre s a középiskola ép ezen örökségen készíti elő az ifjakat az életre vagy magasabb tanulmányaikra. A történettanítás tehát nemcsak becses ismereteket közöl, hanem nemes érzelmeket is kelt, s ezeknek hatásával a jellemet idomítja s ebben áll nevelési jelentősége.”² A történelem oktatásának tehát kulcsszerepe van a jellemformálásban és ez által hangsúlyosan illeszkedik a gimnázium célrendszerébe.

Két évvel később az igazgató a református gimnázium³ missziójáról a következőképpen beszélt: „A magyarországi evangélium szerinti reformált egyház gimnáziumainak elsőrendű feladatuk protestáns keresztény alapon magyar nemzeti szellemű, magasabb általános műveltséget nyújtani növendékeinek s őket a felsőbb tudományos képzésre, egyszersmind az

egyházi és polgári közéletre előkészíteni.”⁴ Beszédében a középfokú iskola hármasként határozta meg: valóságos nevelést nyújtani, nemzeti értékeket továbbadni és a tudományos életre felkészíteni a diákokat. Lássuk azokat a tanügyi rendelkezéseket, melyek a történelem oktatását meghatározták a 19. században.⁵

Történelem oktatása a változó tanügyi rendszerben (1859–1920)

A 19. századi iskolarendszer a Mária Terézia császárnő által 1777-ben kiadott *Ratio Educationis* (Oktatási-nevelési Rendszer) című első állami iskolai szabálykönyvön alapult, mely kisebb-nagyobb változtatásokkal 1924-ig volt érvényben. Ebben a klasszikus tárgyak mellett már megjelent a történelem–földrajz mint külön tantárgy a középszintű oktatásban. A kis-, vagyis algimnáziumban második és harmadik osztályban heti két órát kapott az osztrák birodalom, benne Magyarország történelme, a nagygyimnáziumban pedig mindegyik osztályban ugyancsak heti két órában tanították Magyarország történelmét.⁶ A nyolcadik osztályban két órában ismerkedtek az egyetemes történelemmel. A fenti óraszámegoszlást vitte tovább az 1806-ban kiadott második *Ratio Educationis* is, annyi különbséggel, hogy itt a harmadiktól a hetedik osztályig heti két órában tanítottak történelmet. Fontos azonban megjegyeznünk, hogy az uralkodói rendelkezések csupán a királyi, vagyis katolikus iskolákra voltak érvényesek, mivel az 1790. évi országgyűlésen megszavazott XXVI. tc. teljes tanügyi autonómiát biztosított a protestánsok számára. Ennek megfelelően a kollégium tanulmányi és fegyelmi ügyeiben az egyházi főhatóság az Erdélyi Református Egyházkerület volt.⁷ A tanügyi autonómia ellenére a református tantervek jórészt követték az állami által meghatározott tananyagot, csak ritkán fordult elő, hogy más osztály- és évbontásokban osztották be azt.⁸ A soron következő

lai értesítőit használtam.

⁶ A matematikával azonos óraszámokban.

⁷ Ehhez tartozott a kolozsvári, a székelyudvarhelyi, nagyenyedi, a marosvásárhelyi, a szászvárosi, zilahi főgimnázium, a sepsiszentgyörgyi algimnázium.

⁸ MÉSZÁROS István 1988, 50–61.

¹ A tanulmány rövidített változata elhangzott a 2015 novemberében szervezett iskolatörténeti konferencián.

² *Értesítő az 1903–1904. iskolai évről*, 9.

³ *Értesítő az 1940–1941 iskolai évről*, 9–10.

⁴ *Értesítő az 1905–1906 iskolai évről*, 45–47.

⁵ Az írás során fő forrásként a Kollégium évente megjelenő isko-

ző, 1845-ben kiadott tanügyi törvény, a harmadik Ratio Educationis nem változtatta meg a történelem tanításának módját, de újjításai ösztönzőleg hatottak az oktatás fejlődésére.⁹ 1849-ben az *Entwurf*¹⁰ létrehozta a nyolcosztályos gimnáziumot, amelynek tárgyai között Magyarország történelme és az egyetemes történelem már külön osztályokban szerepelt. Az 1849–1867 közti időszakban a történelemtanítás lényegében egyetemes művelődéstörténeti ismereteket és erkölcsi példázatokot tartalmazott. Az 1861-es gimnáziumi tanterv tantárgyfelosztásában az első két osztályban az iskolai olvasmányokon keresztül találkozhattak történelemmel a diákok, harmadik osztálytól már önálló tantárgyként tanulhatták ezt a tárgyat. Ötödik osztályig heti két, a hatodiktól három órában tanították azt.¹¹

A fentebb említett tanügyi törvények érvényessége mellett kezdte meg működését a sepsiszentgyörgyi *Székey Mikó Kollégium*, amelynek helyi tanterveiről az indulás éveiből sajnos nem rendelkezünk információkkal. Az oktatás állapotában az 1868 decemberében megjelent Eötvös-féle tanügyi törvény hozott változást, amelynek V. fejezetében foglalt 23. törvénycikk előírta az állami népiskolák és polgári iskolák felállítását azokon a településeken, ahol a felekezetek nem tartottak fenn oktatási intézményt. Az elemi népiskola tantárgyai között szerepelt a „hazai földleírás és történet”, míg a polgári iskolában, gimnáziumban hazai és egyetemes történelmet is tanítottak.¹² A tárgyak oktatását az 1869. évtől kiadott tantervek sora szabályozta, melyek alapján kialakult a történelem oktatásának heti óraszám (bővebben az *I. táblázatban*). Ez a dualizmus alatt is jórészt változatlan maradt.

Az 1869-es tanterv a történelemtanítás legfőbb feladatának az erkölcsi nevelést és a hazaszeretet felébresztését nevezte meg.¹³ Ez szerint az algimnáziumban a történet tanítása „a gyermeki szívnek és észnek erkölcsi és szellemi fejlesztője”, míg a történelemtanítás feladata „hogy gerjessen indulatot, ébresszen szeretetet [...] keltse fel a bűn iránti undort, váltson ki a haza és a nemzet iránt meleg ragaszkodást, alakítsa ki a törvények tiszteletét.”¹⁴ A tanítás során a történelmet lényegében azonosították a magyar nemzet politikai történelmével, legfeljebb „háttérként” villant

fel más népek, más kultúrák múltja. A történelmet értelemszerűen befejezettnek tekintették 1867-tel, azaz a kiegyezéssel, egyetemes történelmi események tekintetében a Német Császárság létrejöttével.¹⁵ A történelem tanítását főként „életrajzi alapra” helyezték, dinasztikiak, királyok szerint tárgyalták, mellettük szerepeltek a „nagy személyiségek”, az „érdekes egyének”,¹⁶ akiknek jelleme tiszteletet válthatott ki a diákokban, számukra követendő példaként szolgált.

A fentiekkel ellentétben az 1879-ben kiadott tantervhez készült utasítás történelemoktatására vonatkozó részében már az egyetemes történelem kapott hangsúlyosabb szerepet, főként életrajzokat és művelődéstörténeti eseményeket tárgyalták. „Az egyéni lelki élet rajzát, amint érzelmes, megható vonásokban lép a remek írók lapjain az ifjú elme elé, kiegészíteni a társadalom erkölcsi életének rajzával. Ez nemes és fontos célja az iskolai történeti tanításának. Feladat: megérteni az erkölcsi eszméket, amelyek megvalósításában a népek és társadalmi körök küzdelme fáradozik, felvilágosítani az állami s általában a művelt életnek, a civilizációnak érdemét, és feltüntetni az irányok és érdekek harcát a kultúra céljának megközelítésében.”¹⁷ A fenti részlet a személyes élet-történet ismertetésén alapuló egyetemes történelem tanítását hangsúlyozza. Bevett módszer volt egy nevesebb eseményből, illetve történelmi korból egy jelentős személyiség kiemelése, akinek a tettei mögött meghúzódó erkölcsi értékeket párhuzamba állították a társadalom által vallott értékrenddel.¹⁸ Például a gimnázium IV. osztályában az ókori athéni demokrácia szervezését a következő módon tanították: démoszok gyűlés, ahol Thészeusz, Athén királyának személyéről kellett tanítani. Az arkhónok, a bulé, az aierospagosz, a város-vidék egyenlőtlenségénél Drakónról kellett értekezni, míg a város és földművelő osztály kibékítésénél Szólón tevékenységét mutatták be.¹⁹ Elsősorban a történelemtanítás erkölcsi jellegét domborították ki az utasításban, miszerint: „egyes események, emberek és népek csupán annyiban jöhetnek szóba, amennyiben mély benyomást hagytak a történet folyamatának medrében és emberi érdekeket megérdemelnek. Átmeneti korok, melyekben inkább a bomlás és hanyatlás bélyege látszik, csak fu-

⁹ Így a közoktatásban a német mellett bevezette a magyar nyelvet, szorgalmazta az elemi oktatást, leegyszerűsítette a sokféle tantárgyat, felállította a hatosztályos gimnáziumot. BELOVAI József 2009, 247.

¹⁰ Az *Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich* (ún. „Organisationsentwurf”) osztrák gimnáziumok és reáliskolák számára kidolgozott alapszabályzat és tanterv volt, amelyet 1849-ben hagyott jóvá az osztrák császár. Magyarországon 1850-ben vezették be.

¹¹ MÉSZÁROS István 1988, 87.

¹² 1868: XXIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában.

¹³ *Tanterv 1869*.

¹⁴ *Tanterv 1869*. 34–35.

¹⁵ FARKAS Mária 1999, 117–144.

¹⁶ *Tanterv 1905*. 33.

¹⁷ KLAMARIK János 1881a, 30.

¹⁸ Uo., 30–31.

¹⁹ Uo., 90.

tólagos, pusztán az összefüggést közvetítő tárgyalásra számíthatnak.” Az idézetet olvasva érthető azoknak az eseményeknek a behatóbb tárgyalása, melyek példaként szolgálhatnak az utókor számára, de magában hordozzák annak a kockázatát is, miszerint a tanuló csupán részismeretet kapott a múlttól, melyet így értéktelítettnek, míg a jelenét értékhiányosnak ítéltette meg.

Pedagógusként valljuk, hogy szükséges a múlt teljes megismertetése is, hiszen ezek figyelmeztethetnek azokra a veszélyekre, amelyeket elkerülni érdemes. Másodsorban elmondhatjuk, hogy utasítás megfogalmazói nem száraz tények és események tanítását várták el a tanároktól, hanem a civilizációk történetében bekövetkezett változások okaira kívántak a diákok figyelmét irányítani. Az egyes események részletesebb megismerését a történelmi olvasmányok szolgálták, melyeket a gimnázium alsó osztályaiban a magyar nyelv tanításánál adtak ki olvasásra a tanulóknak. A történelemtanítás során a diákok útvesztőjének tartott évszámok megtanulását csupán annyiban kérték a tanulóktól, amennyiben azok segítségre voltak az események közti eligazodásában. A történelemtanulás folyamatának lezárásaként a gimnázium utolsó osztályában kizárólag Magyarország történetét tanították, hangsúlyt fektetve az ok-okozati összefüggésekre, a szereplők jellemére, a társadalomban végbement folyamatokra, a kultúra fejlődésére, párhuzamba állítva az egyetemes történelem eseményeivel. Mindezt nemzeti-nevelő jelleggel kellett tenni. A tanulókat be kellett vezetni a történelem tudományos megismerésébe a szakirodalom és a vitatott témák bemutatása által. Összefoglalva az utasítások lényegét elmondhatjuk: az alsó gimnáziumban a történelem tanítása főként az élettrajzi előadás köré csoportosult, míg a felső gimnáziumban pragmatikus, oknyomozó, elemző tanítás érvényesült.²⁰

A gimnáziumi tantervhez mellékelt utasításban a tanterv és a tanítási módszertan tiszteletben tartására hívja fel a tanárok figyelmét a vallás- és közoktatásügyi miniszter. Ebben kihangsúlyozta, hogy a tantestületeknek „nem feladatuk a fennálló tanulmányi rendnek gyökeres átalakítása.” A pedagógusok célja, hogy egy általános műveltség elsajátításával a tudományos életre készítsék elő a tanulókat. A tantestület szerepe pedig a tanítás helyesebb módjának kialakítására szorítkozhatott.²¹

Az előzőekben említettük, hogy a történelem oktatása főként a nemzeti múlt megismertetését tűzte ki célul,²² nem titkolva azt a szándékot, hogy a soknemzetiségű birodalomban a magyar történelem ismerete összekötő kapocs lehessen a különféle nemzetiségű tanulók között. Így a kiegyezés után kialakuló magyar iskolarendszer alapvető feladatának tekintette a modern polgári nemzetállam megteremtését, a nemzetiségek között a közös nemzeti öntudat kialakítását.²³ Egy évszázad távlatából megállapíthatjuk, hogy a kitűzött célt az oktatási törvény megalkotói sajnos nem érték el. Erről az erőteljes nemzetiségi mozgalmak és az általuk megfogalmazott követelések és tiltakozások is tanúskodnak. Az 1879-es tanterv utasításával összecseng a magyarországi református egyház által kiadott köznevelési és közoktatási szervezet vezérgondolata, miszerint a „történettudomány célja, hogy az emberi társadalom alakulását és fejlődését, a múltban megismertesse s ez által a hazaszeretetet és a szabadság érzését a növendékekben ápolja, jellemüket képezze s értelmüket a történelmi fejlődésben nyilvánvaló törvényszerűség belátására képesítse.”²⁴ A tanító, tanár személyéről a Királyhágón túli reformátusok tanmódszertani utasítása is az állami utasítással azonos módon elvárta: „hogy a tanító tudjon jól, azaz érzékelhetően, érdekesen és élénken beszélni”, hogy ezáltal a „hazafi érzéseire és jellemére termékenyítőleg s nemesítőleg hasson.”²⁵ Ez utóbbi kijelentéssel ellentétben áll Márki Sándor, a 20. század elején élt történész²⁶ álláspontja, amely szerint a tanárnak nem mindenekfelett kell a nemzeti nevelést megvalósítania, hanem tekintettel kell lennie a Monarchiában élő nemzetiségek jogaira, az államalkotó nemzettel való békés együttélésére kell nevelnie diákjait: „Amely tanárban és tanítóban van érzék az igazság iránt s a ki- nek van elég tanultsága, lelkesedésében sohasem lesz oly túlságos, hogy tanítványaival nemzeti ünnepet ülvén, nem magyarokat sértsen.”²⁷ A tanítás módjáról a református utasítás a következőket tartalmazta: „A tanár részéről előadásánál se hiányozzanak azok az elemek, melyek a figyelmet ébren tartják, s a kedélyt vonzólag érdeklik, öngondolkodásra ösztönzőnek. Az előadás nyelvészetileg is helyes legyen, legyen a fülnek is kellemes, de ne is egyhangú, ne is lármás, de ne is bágyadt, hanem mind amellet eleven és meleg.”²⁸ Az előadásmód képszerűsége, élénksége tehát valós követelményként fogalmazódott meg.

²⁰ Uo., 30–32.

²¹ Uo., 23.

²² A nyolcosztályos gimnáziumban hat éven keresztül tanultak a diákok önálló tárgyként történelmet, ebből a harmadik, negyedik, illetve a nyolcadik osztályban Magyarország történelmét tanították.

²³ JAKAB György 2009.

²⁴ *Középiszkolai tanterv történelemből, 1884, 25.*

²⁵ KLAMARIK János 1881a, 23.

²⁶ A történelemoktatásról alkotott álláspontja az 1903. évi tantervbe is beépült.

²⁷ Idézi: KATONA András 2006.

²⁸ KLAMARIK János 1881a, 23.

A tananyag

Az első gimnáziumi osztály 1859–1860-ik tanévben nyílt meg, három évvel később a kollégium már négy elemi és négy gimnáziumi osztállyal algimnáziumként működött.²⁹ Az épület piac felüli szárnyának építésével párhuzamosan történt az iskola főgimnáziummá alakítása is. A tananyag összeállításánál a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium tantervét használták, de azt az *Egyházi Főtanács* beleegyezésével a helyi viszonyokra szabták.³⁰

Kezdetben a gimnázium két előkészítő és negyedik osztályában tanítottak történelmet, de az 1884/1885-ös tanévtől a harmadikban is bevezették annak oktatását. Az 1889–1890-es tanévtől pedig az akkor indított ötödik osztályban is. A nemzeti nevelés biztosítására a gimnázium három évfolyamán tanították Magyarország történelmét. Elsőként az elemi iskolát végzett vidéki tanulók felzárkóztatására létrehozott előkészítő osztályban, majd az algimnázium harmadik osztályában és a főgimnázium nyolcadik osztályában. Így próbálták elkerülni, hogy a főgimnázium létrehozása előtt az alsóbb osztályokat végzettek a nemzet történelmének ismerete nélkül lépjenek ki az oktatási rendszerből. Az 1900/1901-es tanévtől a tananyagban nagyobb arányban jelentkezett a nemzeti történelem. A megszüntetett előkészítő osztály helyett, ahol Magyarország történetét tanulták, a nemzeti történelem a harmadik osztályban kezdődött és a negyedik osztályban folytatódott, kiszorítva onnan az ókor oktatását. Ez utóbbira az ötödik osztályban került sor. A hatodik osztályban már a középkor és az újkor tanításával találkozunk 1648-ig, a hetedik osztályban pedig 1648-tól a legújabb korig (19. század végéig), de itt is a magyar történelem eseményeivel párhuzamosan tárgyalták azokat. A nyolcadik osztályban pedig maradt Magyarország oknyomozó történelme a társadalmi és állami viszonyok fejlődésére, a kútfőknek és történetírásnak ismertetésével.³¹ A gimnáziumban évfolyamonként összesen tizenhat tárgyat tanítottak, történelemből a tanulók jó eredményeket értek el. Az 1901/1902-es tanév kimutatása szerint a diákok 1/3-a jó minősítést szerzett, 1/3-a elégséges osztályzatot, míg a fennmaradó 1/3-on a jeles és az elégtelen minősítést szerzett

tanulók egyenlő arányban osztoztak (lásd bővebben a 2. számú táblázatot).

Tankönyvek 1867–1920 között

Az iskolai tankönyvhasználat az államilag elismert és engedélyezett tankönyvekhez igazodott. Az értesítőkből fellelhetjük azoknak a tanári kézikönyveknek a sorát, amelyeket tanévenként a pedagógusok használtak. Noha száraznak tűnik ezek számbavétele, mégis fontosnak tarjuk megtenni, hogy összehasonlítási alapot kínáljunk a más gimnáziumokban használt tankönyvekkel.

Előkészítő osztályban Magyarország történelmét tanították a népiskolák számára írt tanári kézikönyv alapján. 1880-tól Szász Károly tankönyve, majd az 1885/1886-os tanévig Ballagi Károly és Nagy László kézikönyve szerint oktattak, melynek címe: *Magyarország története a vegyes és Habsburg háztól származott királyok alatt*. A következő tanévtől az 1889/1890-es tanévig Török Istvántól a *Magyarország története a honfoglalástól a jelenkorig* kézikönyvet használják.³² Az előkészítő osztályt 1891-től kezdődően szüntették meg, mivel az újonnan beállított hatodik osztály számára szükség volt az osztályteremre.³³

Harmadik osztályban Magyarország történetét a Török István által írt *Magyarország történelme a honfoglalástól 1792-ig tekintettel Erdély főbb eseményeire* című tankönyv alapján tanították. Segédanyagként a falitérképek mellett atlaszként Hilmár Ágostnak *A magyar birodalom történelmi kézi térképét* használták.³⁴ Az 1885/1886-os tanévtől az előkészítő osztályból ismert Török-féle tankönyvet használták, az ország történelmét a 19. századig tanították.³⁵ A későbbiekben többször váltottak tanári kézikönyvet: 1887/1888-es tanévtől *Magyarország története a hunok bejövetelétől 1848-ig bezárólag. Magyarország alkotmánya több vonásaiban*,³⁶ az 1890/91-es tanévtől *Magyarország története a vándorlástól az 1867-ik kiegyezésig. Magyarország alkotmánya, Magyarország története* (Török István) és *Az Osztrák–Magyar Monarchia földrajza* (Márki Sándor) tankönyvei szerint oktattak heti négy órában.³⁷

Az 1891-es tanévtől a tárgy szűkebb megnevezése „Magyarország története a honfoglalástól napjain-

²⁹ 1865 elején érkezett meg az Egyházi Főtanács 39. számú leirata a tantervre vonatkozólag. DOMJÁN István 1898, 68.

³⁰ Hogy ellensúlyozzák a városban levő német tannyelvű aerariális iskola német oktatását, megengedték a német nyelv oktatását a 3. és 4. osztályban azzal a javaslattal, hogy a korábban egész évben heti 3 órával oktatott történelmet félév alatt oktassák heti 4 órában. Így próbálták némiképp tehermentesíteni a 10–12 éves tanulókat, akiknek 10, illetve 12 tárgyat kellett tanulniuk. Az Egyházi Főhatóság ajánlatát az iskola vezetősége nem fogadta el, mivel az óracsökkenéssel heti két szabad óra lett volna, amely

véleményük szerint a rend és fegyelem csökkenését eredményezhette. DOMJÁN István 1898, 67–71.

³¹ *Értesítő az 1902–1903. iskolai évről*, 59–71.

³² *Értesítő az 1889–1890. iskolai évről*, 50.

³³ *Értesítő az 1890–1891. iskolai évről*, 51.

³⁴ *Értesítő az 1884–1885. iskolai évről*, 35–36.

³⁵ *Értesítő az 1885–1886. iskolai évről*, 35.

³⁶ *Értesítő az 1887–1888. iskolai évről*, 27.

³⁷ *Értesítő az 1885–1886. iskolai évről*, 64.

kig, főtekintettel a művelődési viszonyokra”, „Magyarország politikai földrajza, tekintettel a történeti fejlődésre”. Segédanyagokként térképeket, történelmi forrásokat használtak, mint pl. Anonymus: *Gesta Hungarorum*, Rogerius kanonok: *Siralmas ének* vagy a *Képes Krónika*. A szemléltetésre a Kollégium épületébe elhelyezett Székely Nemzeti Múzeum gyűjteményét is felhasználták, főként az érméket és különféle fegyvereket.³⁸

Az 1893/1894-tanévtől változott a tankönyv: *Magyarország története a vándorlástól napjainkig, Magyarország politikai földrajza és alkotmányának ismertetése* a Török-Márki Sándor-féle tankönyvek alapján.³⁹ Ez utóbbi tankönyvet váltotta fel Varga Ottónak *A magyarok története és Magyarország a jelenben* című kézikönyve. Az 1900/1901-es tanévtől újból Török Sándor tankönyvét használták (*Magyarország története az őskortól kezdve a mohácsi vészig*),⁴⁰ majd az 1912/1913-as tanévtől a Szádeczky Lajos szerkesztette *Magyarország történetét*.⁴¹

Negyedik osztályban az ókor történetét tanították heti három órában. 1880-tól az 1884/1885-ös tanévig Szilágyi Sándortól *Ázsia és Afrika államainak, valamint Görögország és a római birodalomnak ókori története* című tankönyvet használták, majd Ladányi Gedeon tankönyvét (*Az ókor történelme, kiválóan a görögök és rómaiak történelme, tekintettel polgári és vallásos intézményeikre*). A civilizációk történelmével párhuzamosan tanították a szóban forgó államok földrajzát is.⁴² Az 1887/1888. tanévtől ismételen Szilágyi jegyzetét használták, majd egy évvel később már Mangold Lajos világtörténelem sorozatából *Az ókor története a keleti birodalmak Görögország és Róma történetei a császárságig fő tekintettel az illető nép művelődéstörténeti viszonyaira, polgári, vallásos és erkölcsi életére* című munkát választották. Az 1890/1891-es tanévtől Batizfalvi Istvánnak *Egyetemes történelem I. rész, Ókor* című kézikönyvéből tanított Domján István.⁴³ Két év múlva ismét új kézikönyvet forgattak: a Varga Ottó szerkesztette *Világtörténelem, Ókor I.* kötetet, amelyhez segédeszközként főként a Kiepert-féle térképeket használták.⁴⁴ Az 1900/1901-es tanévtől a tananyag „Magyarország története a mohácsi vésztől napjainkig” és „Magyarország politikai földrajza” lett, amelyhez útmutatóul Török István *Magyarország történelme a III. és IV. osztály számára* című tankönyvet használták.⁴⁵ Az 1912/1913-as tan-

évtől ismét a Szádeczky Lajos szerkesztésében megjelent *Magyarország története* volt használatos.⁴⁶

Az 1889/1890-es tanévtől indított ötödik osztályban középkort tanítottak a következő nagyobb témák szerint: a római császárság bukása, a kereszténység eredete és terjedése; a népek nagy vándorlása, az annak folytán keletkezett államok; az iszlám eredete és terjedése; a pápaság, a hűbériség és a kereszties hadjáratok; a középkori intézmények bomlása. Tanári kézikönyv gyanánt a Ladányi Gedeon által szerkesztett *A középkor története, különös tekintettel a kiemelkedőbb eseményekre, a népek polgári, vallásos és erkölcsi életére, az azokra befolyással bíró mozzanatokra* szolgált, amelyhez segédeszközként a Sprunner-Bretschneider középkori fal térképeit, illetve a Lang-féle művelődéstörténeti képeket, továbbá az egyházi építészet stílusait bemutató munkát használták. Az 1890/1891-es tanévtől Batizfalvi Istvántól az *Egyetemes Történelem II.* kötetét forgatták.⁴⁷ Egy évvel később új fejezetekkel bővítették a tananyagot: a középkor története, a római császárság, népvándorlás, Nagy Károly kora, feudalizmus, kereszties háborúk, a pápaság és császárság küzdelme, az abszolút monarchiák fejlődése a 15. század végéig.⁴⁸ Ehhez tanári kézikönyvként Varga Ottó *Világtörténelem II. Középkor* című könyvét használták, amelyben az államalapító népek világtörténelmi szerepléseire került a hangsúly.

Az 1902/1903-as tanévtől a tananyag ismételen megváltozott. Mivel a negyedik osztályban az ókor tanításának helyét Magyarország története vette át, így az ókor tanulása a római császárság bukásáig az ötödik osztályra maradt. A tanügyminiszteri utasítás szerint a történelemtanítás során legfőbb hangsúlyt kell tenni: „az események titkosabb rugóira, az emberi természetnek az egyes népek életében való megnyilatkozására, valamint azon szerepre, amely egyes népeknek jelenlétük előkészítésében jutott.”⁴⁹ Az 1890/1891-es tanévtől elindult hatodik osztályban a Batizfalvi István szerkesztette *Egyetemes Történelem III.* című kézikönyvet használva tanított újkort heti három órában Domján István.⁵⁰ A tananyag a következő témaköröket ölelte fel: az újkor története, földrajzi felfedezések, vallásháborúk, a fejedelmi abszolutizmus, a francia forradalom eszméinek hatása, fő tekintettel a művelődési viszonyokra.⁵¹ 1892-től Varga Ottótól a *Világtörténelem III. Újkor* című

³⁸ *Értesítő az 1891–1892. iskolai évről*, 63; *Értesítő az 1893–1894. iskolai évről*, 40.

³⁹ *Értesítő az 1893–1894. iskolai évről*, 40.

⁴⁰ *Értesítő az 1900–1901. iskolai évről*, 55.

⁴¹ *Értesítő az 1911–1912. iskolai évről*, 189.

⁴² *Értesítő az 1890–1891. iskolai évről*, 36.

⁴³ Uo., 67.

⁴⁴ *Értesítő az 1892–1893. iskolai évről*, 49.

⁴⁵ *Értesítő az 1902–1903. iskolai évről*, 62.

⁴⁶ *Értesítő az 1911–1912. iskolai évről*, 189.

⁴⁷ *Értesítő az 1890–1891. iskolai évről*, 68.

⁴⁸ *Értesítő az 1891–1892. iskolai évről*, 67.

⁴⁹ *Értesítő az 1902–1903. iskolai évről*, 64.

⁵⁰ *Értesítő az 1890–1891. iskolai évről*, 69.

⁵¹ *Értesítő az 1891–1892. iskolai évről*, 68.

tankönyvet használták, ebben az előző témákat követve kibővítve az 1815 utáni eseményekkel.⁵² Az 1902/1903-as tanévtől a tananyag kibővült a vesztfáliai békéig.⁵³ A főgimnázium hetedik osztályában az újkort 1648-tól tanulták, oly módon, hogy az egyetemes történelmi eseményeket párhuzamba állították a magyar nemzet történetével.

A legújabb kor története az európai államok és gyarmataik, valamint az amerikai államok története által szerepelt a tanrendben.⁵⁴ A nyolcadik osztályban a Monarchia történetének ismertetésénél a *Magyarország oknyomozó története* című tankönyvet használták.⁵⁵

A fentebb felsorolt tankönyvek mellett az 1879-es tanterv számára készített utasítás az állam által ajánlott tankönyveket is tartalmazta.⁵⁶

Tanárok

Az I–III. osztályba járó gyerekek az iskolai olvasmányokban találkozhattak a történelem tantárggyal. A falvakról érkezett tanulók az előkészítő osztályban („progimnázium”) tanultak történelmet, valamelyik elemi osztály tanítójaként is tevékenykedő papjelölt tanító vagy köztanító irányítása mellett. A tárgy önálló oktatására a IV. osztályban került sor, ahol már szaktanár tanított. A négyosztályos gimnázium a közoktatásügyi miniszter és a magyarországi református egyház egyetemes konventje között létrejött megállapodást követően válhatott nyolcosztályos gimnáziummá (1883: XXX. tc., 47. §). A megállapodás értelmében az új osztályok indítása által szükségessé vált tanerők fizetését az állam állandó államsegély formájában magára vállalta, ezáltal kiegészítette az iskola saját bevételeit.⁵⁷ Az egyházi főhatóság kötelezte magát arra, hogy tíz rendes tanárt tart, melyből ötöt autonóm jogánál fogva ő választ, így kettőnek klasszika-filológia, a többinek mennyiség-természetan, magyar–latin, valamint történelem–latin képesítése kellett legyen, egy-egy mindegyik szakból. Ezzel ellentétben a fennmaradó öt tanárt az iskolai előjáróság nyílt pályázat útján választotta magyar–német

nyelvtan, német–latin nyelv és irodalom, természetrajz–földrajz, természettan–mennyiségtan és mértan–szabadkézi rajz vagy szépírás párosítással.⁵⁸

A főgimnáziummá való fejlesztés időszakában kialakult gyakorlat alapján a hatodik–nyolcadik osztályban a történelmet rendes tanár tanította, míg a harmadik–ötödik osztályban többnyire segédtanárok, helyettes tanárok vagy kisebb számban papjelöltek oktatták. A harmadik és negyedik osztályban tanító segédtanárok közül megemlíthetjük a következőket: Lakos Béla, Karácson Béla, Bagothi Sándor, Veres Béla, Péter Mózes rendes tanár a „történelem-philológia szertár óre”, görög–latin tanár, Fábrián Vilmos, Antal Lajos, Makkai Ernő, Konsza Sámuel magyar–latin, László Árpád történelem–latin, Felszeghi István lelkész, történelem és földrajz, Zelles Lajos, Bód Péter, Zajzon Lajos, Karácson Béla, Molnár Lőrinc vallásanár és történész. A kollégium történelem tanárai a kisebb osztályokban gyakran évente változtak. A helyettes tanárok főként a latin, görög vagy természetrajz tanárok közül kerültek ki. Az 1890/1891-es tanévtől a kollégiumban tanító két rendes tanár mellé újakat neveztek ki.⁵⁹

A 19. század utolsó évtizedétől az iskolai történelemoktatás színvonalát már kiemelkedő szakismerettel rendelkező történelemtanárok biztosították. Elég csupán Domján Istvánra vagy Csutak Vilmosra gondolnunk. Mindkettő a VI–VIII. osztályos tanulókat oktatták. Felkészültségükről a rendes tanárrá választásukat követő székfoglaló vagy ünnepi beszédük megtartása alkalmával is meggyőződhetnek kollégáik és hallgatóik.

Az ünnepi beszéd (*oratio solemnis*) megtartását az 1630. február 10-én keltezett református iskolák működéséről készült törvénytervezet írta elő. Ezek főként a tanár programbeszédjének vagy jövődöbeli tevékenységének főbb irányvonalait jelölték ki, vagy egyes részleteket mutattak be tanítási módszereikből. Így például: Domján István székfoglaló beszéde 1890. január 15-én hangzott el Kemény János fejedelemtől. Csutak Vilmos 1906. szeptember 6-án tartotta székfoglalóját *Háromszék fölkelése a Rákóczi*

⁵² *Értesítő az 1892–1893. iskolai évről*, 53.

⁵³ *Értesítő az 1902–1903. iskolai évről*, 67.

⁵⁴ Uo., 3, 68.

⁵⁵ *Értesítő az 1892–1893. iskolai évről*, 56.

⁵⁶ KLAMARIK János, 1881a, 526–542; JÁMBOR György 1942, 229–230. A javaslatok olyan munkákat tartalmaznak, mint: Kiepert Henrik: *Neuer Atlas von Hellas und den hellenischen Coloniein*, Berlin, 1870; Jausz György: *Történelmi földrajzi atlasz*, 1874 (ez utóbbit segédkönyvként engedélyezték); Mangold Lajos: *Világtörténelem, I–III. kötet*, Budapest, Franklin társulat, 1878; Horváth Mihály: *A magyarok története. A gymnázium alsóbb osztályai számára*, Budapest, Franklin-társulat, 1878; Horváth Mihály: *A magyarok története rövid előadásban*, Pest,

1862; Varga Zoltán: *A magyar nemzet elbeszélő története a középiskolák III. osztálya számára*; Jánossy István – Varga Zoltán: *Az antik világ és a keresztény Európa története a magyar honfoglalásig a középiskolák IV. osztálya számára*; Jánossy István: *A középkor és az újkor története 896–1789-ig, a középiskolák V. osztálya számára*; Jánossy – Varga: *A legújabb kor története a középiskolák VI. osztálya számára*; Varga: *Magyarország története (a szatmári békéig), a gimnáziumok és leánygimnáziumok VII. osztálya számára*. Ez utóbbi tankönyvek kiadási idejét és helyét sajnos nem áll módomban ismertetni.

⁵⁷ *Értesítő az 1889–1890. iskolai évről*, 43.

⁵⁸ Uo., az államsegély ügyében kötött szerződés 4. pontja, 44.

⁵⁹ *Értesítő az 1885–1886. iskolai évről*, 59–60.

szabadságharc elején címmel, melyhez levéltári forrásközléseket is csatolt.⁶⁰ Csösz János székfoglaló beszéde 1891. május 1-jén hangzott el *Vörösmarty, Tompa, Arany a szabadságharc után* címmel,⁶¹ Zayzon Ferenc történelemtanár Bacásnyi és Kazinczy viszonyáról tartott székfoglalót, míg Tárkányi György református hitoktató *Vallás és műveltség* címen érkezett 1900. szeptember 6-án.⁶²

Fontos megjegyezni, hogy az 1890-es évektől a kollégium tanárai közül nagyon sokan a múzeumóri feladatokat is ellátták.⁶³ Nevük és múzeumóri tevékenységi idejük, a teljesség igénye nélkül: Benke István (1889–1890), Domján István (1891–1902), Székely Bendegúz (1891–1892), Várkonyi Endre⁶⁴ (1891–1894).⁶⁵ Péter Mózses (1900-tól több rendben), Konsza Samu, László Ferenc természetrajz-földrajz tanárok (az utóbbi 1901–1925 között), Zayzon Ferenc magyar–latin tanár (1902–1908), András Ti-vadar, László Árpád, Csutak Vilmos 1906–1936 igazgató-őr,⁶⁶ Felszeghi István történelem-földrajz, Gödri Ferenc geometria, szabadkézi rajz és szépírás tanára.

A felsoroltak közül a szentgyörgyi református temetőben nyugvó Domján István tanár életpályájára térnék ki részletesen.

Domján István (1863. január 1. – 1902. szeptember 28.) Tordán született 1863. január 1-jén. Elemi iskoláit és a gimnázium III. osztályát szülővárosában végezte, majd a kolozsvári református gimnáziumban érettségizett. A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen Ladányi Gedeon, Szabó Károly professzorok tanították, itt szerzett történelem–latin tanári oklevelet. Ezt követően a kolozsvári református kollégiumban volt segédtanár, majd helyettes tanár. Az erdélyi református egyházkerületi közgyűlés érdemei elismeréseként 1886 őszén nevezte ki a kollégiumhoz a történelem–latin tanszékre rendes tanárnak.⁶⁷ Székfoglaló érkezését Kemény János fejedelemlről

1890. január 15-én tartotta meg. Tanításában saját meghatározásában a „szabad gondolkodás” érvényesült. Péter Mózses igazgató Domján temetésén mondott méltatásában a következőket mondta róla: „Nem a száraz történeti események felsorolásában, hanem egyesek, nemzetek és az államok életét irányító erkölcsi eszmék megértésében, nem a történetírás bevezetett tényeinek ismertetésében, hanem a haladás, a jog, a szabadság eszményeinek, az önfeláldozásra, a lankadatlan tevékenységre, az erkölcsi nemesbűlésre lelkesítő példáknek feltűntetésében találta a történettanításnak igazi feladatát.”⁶⁸ Kinevezését követően a kollégiumban különféle adminisztratív tisztségeket is kapott. Két évig a tanári gyűlések jegyzője, majd a konviktus elnökeként annak elindításán fáradozott. Ezt követően gazdasági felügyelőtanárként neki is szerepe volt az állammal 1898-ban kötött szerződés megkötésében, mely az államsegély összegét emelte meg. 1890-től magára vállalta a múzeum gondozását, de egy év múlva átadta Székely Bendegúznak és Várkonyi Endrének ezt a feladatot. Előbbi igazgatói kinevezése, utóbbi halála után ismét ő látta el a múzeumóri feladatokat. A régiségtár tárgyait konzerválta és új helységbe költöztette, a könyvtárat rendezte, majd hatolykai Pótsa, az alsócsernátoni Damokos, a csíkszentmártoni Balázs család levéltárát rendezte, az okleveleket, nemesleveleket csoportosította. Ez mellett tudományos munkásságot is folytatott. Dolgozatai a *Székely Nemzet* napilapban, a *Századokban*, az *Erdélyi Múzeumban* vagy a *Történelmi Tárbán* jelentek meg.⁶⁹ Önálló művei: *A sepsiszentgyörgyi államilag segélyezett ev. ref. Székely Mikó Kollégium alapításának története* (Sepsiszentgyörgy, 1895) és *A sepsiszentgyörgyi államilag segélyezett ev. ref. Székely Mikó Kollégium története 1859–1895-ig* (Sepsiszentgyörgy, 1898).⁷⁰ Tagja volt a *Háromszéki Házüipar Egyesület* intéző bizottságának, a *Protestáns Irodalmi Társulatnak*, az

⁶⁰ *Értesítő az 1906–1907. iskolai évről*, 32–48.

⁶¹ *Értesítő az 1890–1891. iskolai évről*, 4–20.

⁶² *Értesítő az 1900–1901. iskolai évről*, 3–41.

⁶³ Az 1879-ben Sepsiszentgyörgyre költöztetett, és közösségi tulajdonba került múzeumi gyűjtemény saját épület hiányában a Kollégiumban lelt otthonra, ahol az akkori épület emeleti szárnyán négy helységet és egy zárt folyosót kapott. Az első terembe a régiségek, a képzőművészeti alkotások és az okmánytár került, a középső szobába a régészeti emlékek és természettudományi tárgyak, a harmadikban a könyvtár kapott helyet, a negyediket múzeumóri lakásnak és dolgozószobának használták. A Múzeum szervezését Vasady Gyula és Nagy Géza végezte el, majd 1890. szeptember 11-én a felügyelő bizottság a múzeumóri feladatok ellátásával a tanári közösséget bízta meg. BOÉR Hunor 2009, 58–56.

⁶⁴ Piarista szerzetes, aki beutazta Európát, tanárkodott Szegeden, Kolozsváron. A rendből történt kilépése után hívták meg a Mikó Kollégium klasszika-filológia tanári székére, ahol hat évig latin,

görög, franciát tanított. Székfoglaló érkezését *A görög nyelv a protestáns iskoláinkban* címmel tartotta meg. Tanárkodása alatt az iskolai filológiai szertár és a Székely Nemzeti Múzeum numizmatikai és 48-as tárnak őreként is tevékenykedett. 1894. október 31-én halt meg.

⁶⁵ Érdekes életpályája miatt néhány adat is idekívánczozik. Piarista szerzetes, aki beutazta Európát, tanárkodott Szegeden, Kolozsváron. A rendből történt kilépése után hívták meg a Mikó Kollégium klasszika-filológia tanári székére, ahol hat évig latin, görög, franciát tanított. Székfoglaló érkezését *A görög nyelv a protestáns iskoláinkban* címmel tartotta meg. Tanárkodása alatt az iskolai filológiai szertár és a múzeum numizmatikai és 48-as tárnak őreként is tevékenykedett. 1894. október 31-én halt meg.

⁶⁶ CSEREY Zoltán 1996, 110.

⁶⁷ *Értesítő az 1886–1887. iskolai évről*, 6.

⁶⁸ *Értesítő az 1902–1903. iskolai évről*, 29–31.

⁶⁹ *Értesítő az 1902–1903. iskolai évről*, 29–34.

⁷⁰ *Értesítő az 1902–1903. iskolai évről*, 29–34.

Országos Középiskolai Egyesület brassói körének.⁷¹ Széleskörű, szerteágazó munkája egészségét felőrölte, 16 év tanári működés, 15 év házasság után 1902. szeptember 28-án halt meg.

Felszereltség

A történelemtanítást már a gimnáziumi osztályok létrejöttkor is igyekeztek szemléletessé tenni. Kezdetben a fal térképek mellett leginkább történelmi személyeket ábrázoló fal kartonokat használtak, de az évek múltával külön szertár is létesült. A tanárok felkészülését a folyamatosan gyarapodó iskolai könyvtár és a tanári kézikönyvtár is biztosította. A kollégium rendre megkapta a neves intézmények évkönyveit, értesítőit, így a *Petőfi Múzeum*, az *Erdélyi Múzeum*, *Archeológiai Értesítő*, *Magyar Történelmi Életrajzok*, *Századok*, *Hadtörténelmi Közlemények*, *Történelmi Tár* folyóiratokban foglalt friss kutatási eredményekről is értesülhettek a pedagógusok.

Az 1880-tól megjelenő értesítők tanúsága szerint kollégiumban létrehozta egy saját gyűjteményt, a régiség szertárát, mely „három féle” tárgytypussal rendelkezett, de főként numizmatikai darabokból állt. A típusok megkülönböztetése enyhe túlzásnak tűnhet, hiszen a gyűjtemény 1880-ban 176 darab éremmel, továbbá két bronz és egy rézcsákánnyal rendelkezett, amelyeket ajándékba kapott az intézmény.⁷² A szertár állományáról sajnos nem áll rendelkezésünkre részletes leltár, csupán az évkönyvekben feljegyzett adományozásokat tudjuk tetten érni. Évente gyarapodott ugyan néhány eszközzel, de azt követően, hogy Múzeum tárgyait az iskola épületbe költöztették, annak gyűjteményét használták szemléltetésre. A múzeumi gyűjteményt a diákok minden évben meglátogatták.⁷³ Ez valóban kiegészítette a szertárak közül egyik legkevésbé felszerelt gyűjteményt, a régiség szertárt, mely a szertárak közül egyike volt a legkisebbeknek. Az összehasonlítás kedvéért közöljük, hogy a természettani szertár 255, a természetrajzi (növény, állat, ásvány) 4861 darabbal rendelkezett, míg a földrajz szertár 42 darabban, főként térképekkel.⁷⁴ A régiség szertár állománya 1883-ra lecsökkent 120 darabra, ez feltehetően a használhatatlan térképek kiselejtezése miatt következett be.

A környező települések lakosainak köszönhetően a gyűjtemény azonban ismét gyarapodásnak indult.

A Fogarason lakó Kohn Pálné 37 csomag levéلبélyeg-gyűjteményt,⁷⁵ a maksai Hankó Sándor 2 db régi ezüst és 6 db rézpénzt ajándékozott a kollégiumnak.⁷⁶ A szertárról a következő két évben nincs említés, de 1887/1888-as tanévben már arról értesülünk, hogy a 195 darabban rendelkező régiség és éremgyűjtemény mellett létrejött a földrajz-történelem szertár, mely 47 darab térképből, 2 földgömbből, 1 tellúriumból állt. A régiséggyűjtemény 1887 végén további 3 db német birodalmi pénzzel gazdagodott.⁷⁷ Az 1889/1890-es tanévre összevont földrajz-történelmi szertár is gyarapodott 31 db Langl József-féle történelmi képpel,⁷⁸ a szertár öre ekkor Domján István volt.⁷⁹ Térképek közül a Kiepert-,⁸⁰ illetve a Spruner-Bretschneider-féle középkori falitérképeket használták.⁸¹ Az 1888/1889-es tanévben 99 darabban állt a régiség szertár gyűjteménye. A következő tanévben a szertárát ismét újjászervezték, összevont filológia-földrajz-történelem szertár lett belőle, melyet vásárlás útján is gyarapítottak, 187 darabra emelve leltárát. Langl József történelmi képeiből megvásárolták a második sorozatot (a 32–61. számúakat), továbbá a Spruner-Bretschneider szerkesztette *Hist. Wand Atlas 10 Kolorirte Karten zur Gescichte Europas im Mittelalter bus auf die neure Zeit*, illetve Mengetöl *az Einführung in die antike Kunst*-ot 31 táblával.

Ezen kívül Végh Endre rajztanár és a tanulók is gyarapították a szertár állományát az ókorral kapcsolatos saját munkáikkal. A rajztanár például olaj arcképet festett Sallustiusról, Ovidiusról, két táblában lerajzolta a praetorianusok laktanyáját, Maxentius cirkuszát. Kelemen Elek ötödikes tanuló római házat és tábort rajzolt két táblára. Puskás Lajos szintén ötödikes 4 táblán a Sella curulius, továbbá a Plaustrium, toga és Cicero, valamint a Fasces képeit és egy római katonát teljes felszereléssel rajzolt meg egy-egy táblán. Beke Árpád negyedikes tanuló két táblán egy római tábort (öt, illetve 12 légió számára), Csin József negyedikes tanuló pedig egy táblán a légió sasát, egy breton vezért és egy római százados képeit alkot meg egy-egy táblán, míg Pünkösti János negyedikes diák számára egy Galliában állomásozó római százados, harci díszben pompázó gall és breton hadvezérek voltak a témák.⁸² Asztalos Károly rajztanár Vergelius arcképet olajfestményen örököltette meg, Puskás Lajos VI. osztályos tanuló Catapulta, Ballista, Scutum, Clipesu és Parma képeit festette meg.

⁷¹ *Értesítő az 1891–1892. iskolai évről*, 57.

⁷² *Értesítő az 1880–1881. iskolai évről*, 85.

⁷³ „[...] dúsan kárpótolja a kollégium egyik emeletes épületében elhelyezett Székely Nemzeti Múzeum, amelyet osztályonként ez évben is meglátogattak a növendékek.” *Értesítő az 1881–1882. iskolai tanévről*. 85–86.

⁷⁴ Uo., 86.

⁷⁵ Uo., 85–86.

⁷⁶ *Értesítő az 1882–1883. iskolai évről*, 57.

⁷⁷ *Értesítő az 1887–1888. iskolai évről*, 27.

⁷⁸ *Értesítő az 1888–1889. iskolai évről*, 33.

⁷⁹ *Értesítő az 1889–1890. iskolai évről*, 49.

⁸⁰ Uo., 56.

⁸¹ Uo., 58.

⁸² *Értesítő az 1890–1891. iskolai évről*, 66.

1891/1892-ben beszerezték Achilles pajzsának gipszből készült másolatát, így a gyűjtemény 197 darabra szaporodott.⁸³

Az 1892-es év végén különválasztották a földrajz és a történelem szertárát. Az 1892/93-as tanév kezdetére felépült új épületszárny földszintjén kapott helyett a Múzeum könyvtára és gyűjteményének egy része, míg a történelem-filológiai szertárt az első emeleten rendeztek be,⁸⁴ innen költözött a következő évben a második emeletre.⁸⁵ Itt kaptak helyet a krónikamásolatok is, melyeket a harmadik osztály tanításánál használtak. Az iskolai gyűjtemények⁸⁶ közül a történelem-filológiai szertár 264 darabból állt, régi pénzt, érméket, térképeket, olajfestményeket és Lang-féle képeket tartalmazott, összesen 573 Ft értékben.⁸⁷ 1895-ben a szertár már 369 darab eszközből állt, melyek közül rendezték a 195 darabból álló pénzgyűjteményt is.⁸⁸ A következő tanévben két kézi rajzzal gyarapodott: Homérosz arcképét Schmid Ede VIII. osztályos tanuló, Odüsszeusz bolyongásait pedig Végh János tanár rajzolta meg.⁸⁹

Az 1895-ös évektől használták Márksi Sándor térképeit. Az 1897/1898-as tanévben négy történelmi térképet szereztek be: Magyarország Szent István halálakor, a török uralom alatt, Mátyás király halálakor és a Pragmatica Sanctio előtt. Stephanus Cybulski *Tabulae, uibus antiquitas Graecae et Romanae illustrantur* című képsorozatból az első 10 képet vásárolták meg, ugyanakkor Prázmári József VIII. osztályos tanuló a homéroszi világ térképét, Benke István pedig a jáki templom portálját rajzolta meg.⁹⁰

Az éremgyűjtemény újabb 41 darabbal gyarapodott részben vásárlás, részben Bodor Tivadar kollégiumi főgondnok és Bodor Domokosné ajándékozása révén.⁹¹

A 20. század elején a történelem-filológia szertár őre Péter Mózes igazgató, görög–latin szakos tanár volt. A századfordulóra a szertár állománya a következő tételből állt: 185 db szemléltető kép 693 korona, 24 db gipsz és egyéb tárgy 211 korona, 36 db történelmi térkép⁹² 449 korona, 261 db pénz és

érem 47 korona értékben,⁹³ de a szertár tárgyai az 1944–1948 közti időszakban szétszóródtak. Az iskola 1948 júliusában történt államosításakor felvett jegyzőkönyv már csupán az átvett térképek jegyzékét rögzítette. Az értesítőkből tudjuk, hogy a filológia szertár gipsz szobrai az 1940. november 9-én éjszaka bekövetkezett földrengésnek estek áldozatul.⁹⁴

Történelemtanítás a tanórákon kívül

A tanulók vallásos, hazafias nevelését az iskolai ünnepélyek mélyítették el, amelyek főként az *Önképzőkör* és a kórus közreműködésével valósultak meg. A 20. század fordulójára kialakult a szokásos ünnepek rendje: március 15., Kossuth születésének évfordulója, Rákóczi-ünnepély, aradi vértanúk kivégzésének napja, valamint az elhunyt tanárok, jótevők emlékére rendezett megemlékező ünnepségek (Bodor Domokos, Domján István, Csósz János stb.).

Az *Önképzőkör*⁹⁵ 1891. szeptember 19-én jött létre Csósz János tanár elnökségével és a VII. osztály részvételével. Az önképző tevékenységbe bekapcsolódni egyfajta kiváltságot jelentett is, hiszen csak a végzős tanulók számítottak rendes tagoknak, míg az V–VI. osztályok diákjai csak hallgatói lehettek az előadásoknak. A versek, elbeszélések, műelemzések írása és felolvasása a századfordulón a tanórákon kívüli képzés, oktatás legfontosabb elemeit voltak.

Az *Önképzőkör* legrangosabb tevékenységévé az 1848-as forradalom és szabadságharc megünneplése vált. Az Igazgatóság erre az alkalomra pályázati felhívást intézett a diákokhoz, akiknek díjnyertes pályamunkáit pénzjutalomban is részesítette. Az ünnepség 1893-ban Vajna Sándor díjnyertes diák emlékbeszédének a felolvasásával kezdődött, majd Kovács Gyula imát mondott, Szabó Ernő a Talpra magyart szavalt el „hévvel és lelkesültséggel”, továbbá a vegyes kórus két hazafias dalelőadásával működött közre.⁹⁶ Egy évvel később az 1848. március 15. jelentőségét fejtegető alkalmi beszéd megírására 5 pályamunka érke-

⁸³ *Értesítő az 1891–1892. iskolai évről*, 80.

⁸⁴ BENCZÉDI Sándor 2009, 27.

⁸⁵ *Értesítő az 1892–1893. iskolai évről*, 31.

⁸⁶ Közkönyvtár, Ifjúsági könyvtár, a Történelem-filológiai, Földrajzi, Természettudományi, Természettani, Rajz-, Torna és Zeneszertárak.

⁸⁷ *Értesítő az 1894–1895. iskolai évről*, 104.

⁸⁸ A pénzgyűjtemény 95 magyarországi, 7 erdélyi, 3 görög, 7 római, 10 németországi, 15 olaszországi, 2 francia, 16 lengyel, 23 osztrák, 8 orosz és 1 darab svájci érméből állt. *Értesítő az 1895–1896. iskolai évről*, 31.

⁸⁹ *Értesítő az 1896–1897. iskolai évről*, 62.

⁹⁰ *Értesítő az 1898–1899. iskolai évről*, 116.

⁹¹ *Értesítő az 1897–1898. iskolai évről*, 54; *Értesítő az 1898–*

1899. iskolai évről, 116.

⁹² Kugotovicz Manó-féle térképek: Palesztina, Európa a kereszties hadjáratok idején, Európa a reformáció idején, Európa a XVIII. század elején, Európa a francia forradalom és Napóleon idején.

⁹³ *Értesítő az 1900–1901. iskolai évről*, 116.

⁹⁴ *Évkönyv az 1940–1941. iskolai évről*, 20.

⁹⁵ A 20. század elején felvette a Körösi Csoma Sándor nevet. 1931-től azonban már nem működött, mivel nem volt jóváhagyott, érvényes alapszabályzata. Működéséhez csak akkor kapott volna engedélyt, ha beleolvad a román ifjúság egyesületeibe, tág teret nyitva a román nemzeti műveltség terjedésének, erre azonban nem vállalkozott.

⁹⁶ *Értesítő az 1891–1892. iskolai évről*, 97

zett be, melyek közül Csákány Sándor VII. osztályos tanuló kapta az első helyezést.⁹⁷

Rendkívül népszerűek voltak azok az évfordulós emlékünnepek, amelyekből három-négy minden tanévben megrendezésre került. Közülük kiemelkedik az 1892-ben megrendezett Mikó-⁹⁸ és az 1894. január 6-án megtartott Jókai-emlékünnepek.⁹⁹ Hasonló módon, 1894. december 16-án Domján István tanár Rákóczi-matinét rendezett, ahol *Rákóczi és a kuruc korszak* címmel tartott felolvasást, majd az iskolai kórus a Rákóczi-indulót, a Magyar gályarabok énekét, Rákóczi búcsúját és a Bujdosók dalát adta elő. Következő év március 15-én megtartották a szokásos nemzeti ünnepet, május 1-én majális rendeztek, ahol idegen nyelvű dalokat énekeltek, tanév végén Végh Endre rajztanár *Ókori népek építésmódorai* címmel előadást tartott.¹⁰⁰ A város díszpolgára, Kosuth Lajos elhunytakor a nyári szünet miatt gyászünnepeket nem rendeztek, de az új tanév első óráin minden osztályfőnök méltatta életét, s felszólította diákjait a kormányzó emlékének őrzésére.¹⁰¹

Kiemelkedő ünnepségen emlékeztek Magyarország fennállásának ezeréves évfordulójára is, amelyre 1896. május 9-én került sor. Az ünnepélyen elsőként egyházi énekek csendültek fel, majd Miklós Géza vallásos imát mondott, ezután a kórus énekelte a királyhimnuszt. Ezt követte Csósz János tanár millenniumi beszéde, melyben a nemzet történelmének főbb állomásait ismertette, értékelve a magyarság haza- és szabadságszeretét, bölcsességét és az isteni gondviselésbe vetett hitét. A felcsendülő *Szózatot* ismét a kórus énekelte, majd a diákok közül Balázs Sándor VIII. osztályos tanuló tartott millenniumi beszédet, melyben főként a 19. századi történelmi eseményeket szemléltette. A kórus *Nemzeti Zászló* című éneke után Tökés István VIII. osztályos tanuló szavalata következett, majd az ünnepet a *Rákóczi-induló* zárta. Május 22-én az iskola négy jótévőjének arcképét leplezték le.¹⁰²

1902. szeptember 19-én Kossuth Lajos születésének 100. évfordulóját ünnepelte a kollégium, a beszédet Zayzon Ferenc tanár tartotta.¹⁰³ 1903 júniusában a kollégium tanárai és diákjai újból Rákóczi-emlékünnepeket rendeztek a református

templomban, mely a későbbiekben kedves hagyománnyá vált.¹⁰⁴ Szeptemberében pedig Deák Ferenc születésének 100. évfordulóját ünnepelték,¹⁰⁵ 1904 decemberében Kőrösi Csoma Sándor-emlékünnepekre került sor.¹⁰⁶ 1905. szeptember 4-én a vármegyei, egyházi és a kollégiumi vezetőség részvételével emlékeztek Mikó Imre születésének százéves évfordulójára, melynek alkalmából emléktáblát lepleztek le a zabolai Mikes-kastély falán, majd október 18-án a kollégiumban is megtartották a megemlékező ünnepséget.¹⁰⁷ 1906. május 20-án a Bocskai-féle felkelést lezáró bécsi béke 300. évfordulóját ülték meg az iskolában, itt Csutak Vilmos mondott emlékbeszédet.¹⁰⁸ Megemlékező ünnepséget tartottak október 6-án az aradi vértanúkra emlékezve, illetve október 29-én II. Rákóczi Ferenc hamvainak hazaszállítása alkalmából.¹⁰⁹ A Kollégium életében jelentős volt a „hitbuzgósággal, hazafias érzéssel és tudomány szeretetével áthatott” zászlóavatási ünnepség, amelyre 1906. június 14-én került sor a legmagasabb egyházi és világi méltóságok jelenlétében, a város és a környék lakóinak nagyszámú részvételével.¹¹⁰ 1909 áprilisában Széchenyi István halálának félszázados évfordulójára emlékeztek, októberében Thaly Kálmán-emlékünnepeket tartottak, de ugyanezen hónap 31-én Kálvin János születésének évfordulójáról is megemlékeztek.¹¹¹

Tanáraik szervezésében a tanulók kirándulásokat is tettek a Szent Anna-tóhoz, a torjai kénbarlanghoz és a szénsavtűrtő gyárhoz, a Rétyi Nyírbe, Sugásfürdőre, Előpatakra, valamint a környező településekre. Táncestélyeket is szerveztek, melyek jövedelmét rendszerint a kirándulási- és a konviktusalap kapta.¹¹² Az ország távolabbi szegletébe tanulmányutakat a tornászversenyekre történő kiutazásuk alkalmából szerveztek, így 1906 májusában 83 tanuló kirándult László Ferenc szervezésében az al-Duna vidékén, meglátogatva Temesvárt, Szegedet, Aradot, a Mezőhegyesi ménésbirtokot, Orsovát, Lugost és Herkulesfürdőt. A tornászversenyt a csapat az előkelő III. helyen zárta.¹¹³ 1910 tavaszán 34 tanuló a Budapest–Balaton–Fiume útvonalon kirándult, míg a VIII. osztályos tanulók Fogarast, a Vöröstoronyi-szorost, Vízaknát és Nagyszebent látogatták meg.¹¹⁴

⁹⁷ *Értesítő az 1893–1894. iskolai évről*, 75.

⁹⁸ *Értesítő az 1892–1893. iskolai évről*, 91.

⁹⁹ *Értesítő az 1892–1893. iskolai évről*, 32.

¹⁰⁰ *Értesítő az 1894–1895. iskolai évről*, 105.

¹⁰¹ *Értesítő az 1893–1894. iskolai évről*, 30.

¹⁰² *Értesítő az 1895–1896. iskolai évről*, 77–89.

¹⁰³ *Értesítő az 1902–1903. iskolai évről*, 13.

¹⁰⁴ *Értesítő az 1902–1903. iskolai évről*, 35.

¹⁰⁵ *Értesítő az 1903–1904. iskolai évről*, 69.

¹⁰⁶ *Értesítő az 1903–1904. iskolai évről*, 134.

¹⁰⁷ *Értesítő az 1905–1906. iskolai évről*, 6–25, 36–43.

¹⁰⁸ *Értesítő az 1905–1906. iskolai évről*, 54–65.

¹⁰⁹ *Értesítő az 1906–1907. iskolai évről*, 100.

¹¹⁰ *Értesítő az 1907–1908. iskolai évről*, 4–66.

¹¹¹ *Értesítő 1909–1910. iskolai évről*, 77–78.

¹¹² *Értesítő 1898–1899. iskolai évről*, 142.

¹¹³ *Értesítő 1906–1907. iskolai évről*, 102.

¹¹⁴ *Értesítő az 1910–1911. iskolai évről*, 78.

Kollégiumi élet az I. világháború után

Az első világháború után az erdélyi Kormányzótanács 1919. január 29-i rendelete értelmében az oktatás hivatalos nyelve a román lett, de a magániskolákban megengedte, hogy a fenntartók határozzák meg az oktatás nyelvét. Ugyanakkor megkezdődött az állami iskolák felállítása, de megtiltották a felekezeti iskoláknak, hogy más vallású tanulókat is befogadjanak. 1919 nyaratól román nyelvkurzusokat tartottak a tanítóknak, hogy 1924 augusztusáig kötelező módon letehessek a román nyelvvizsgát. A közoktatásügyi miniszter rendelete alapján a felekezeti iskolákban is kötelezővé tették az állami tantervet. Ezért 1924. január 15-től románul tanították az állam nyelve mellett Románia történelmét, földrajzát, alkotmánytanát a IV. és VIII. osztályban. Az iskolai ünnepélyek témái is az új hatalmi helyzethez igazodtak. Az 1920 előtti időből megmaradt a tanévnyitó és -záró, valamint a reformáció évfordulójának ünnepe, de a korábbi történelmi események megüleséről már szó sem lehetett. A hivatalos tanügyi rendeleteknek köszönhetően a évfordulós ünnepekből nem volt hiány december 1-jén „Erdélynek az anyaországgal való egyesülése alkalmából”, január 24-én a Román fejedelemségek egyesülésének évfordulóját, április 9-én Bessarabia csatlakozásának évfordulóját, május 23-án Románia függetlenségének kikiáltását ünnepelték, június 5-én a hősök napját, október 28-án Dobrudzsa napját, 1937-től február 24-én az új alkotmány megszavazásának napját, június 8-én II. Károly király visszatérésének és trónra lépésének évfordulóját kellett megünnepelni a diákoknak. Ugyanakkor tanítási szünnap volt október 29-én a királynő születésnapján, Mihály király születésnapján és november 29-én, a király névnapján, amikor istentiszteleten is részt kellett venniük a diákoknak. Az oktatás szünetelt január 14-én, az ortodox újév első napján és január 19-én, a görögkeleti vízkereszt napján is.¹¹⁵ Emlékünnepélyt szerveztek 1932 októberében B. P. Haşdeu és Nicolaie Grigorescu emlékére, Alexandru cel Bun halálának 500 éves évfordulójára,¹¹⁶ de megemlékeztek 1938-tól kezdődően két évig november 8-án Mihály vajda névnapjáról is. Itt kell megjegyeznünk, hogy ezek az ünnepek jóval szerényebbre sikerültek, mint a monarchiabeli társaik. Az ünnep jelentőségét rendszerint a tanárok méltatták, a tanulók énekeltek és szavaltak.

Az 1924–1925-ös tanévben a fenti ünnepekhez csatlakozott április 4-én Jókai Mór születésének százéves évfordulójának megünneplése, illetve az Ujvárossy József volt kollégiumi és egyházmegyei főgondnok arcképének leleplezésére szervezett ünnepség. Az arckép Gyárfás Jenő festőművész alkotása.¹¹⁷ A fenti ünnepekhez továbbra is kapcsolódtak az iskola, illetve az állam neves politikusainak elhunytára rendezett megemlékezések: református püspökök, tanárok, I. C. Brătianu miniszterelnök elhunytának évfordulója, vagy 1938-ban Octavian Goga költő halálának alkalmából. A tanulók ezen kívül részt vettek az állami iskolák által rendezett iskolai ünnepélyeken és a Múzeum által rendezett ismeretterjesztő előadásokon. Igyekeztek azonban az erdélyi múlt jeles személyiségeire emlékező rendezvényt is becsempészni a kollégium életébe. Így 1929 novemberében Bethlen Gábor fejedelem halálának 300. évfordulójára, 1933. május 9-én gróf Mikó Imrere emlékeztek.¹¹⁸ A szűkös anyagi viszonyok ellenére továbbra is szerveztek tanulmányi kirándulásokat év közben a város történelmi emlékeinek és közvetlen környékének a megismerésére, majd júniusban három tanár vezetésével 22 diák tanulmányi kiránduláson meglátogatta Bukarestet, Konstancát, Brăilát, Galacot.¹¹⁹ A következő évben a bodoki Matild forrás, a felsőcsernátoni Ika vára, a torjai kénbarlang, az erődsi őstelep, a botfalusi cukorgyár, Torja, a kézdiszentléleki katolikus templom, a perkői kápolna, Kézdivásárhely, az illyefalvi és uzoni vár, a kommandói fűrésztelep, továbbá Kovászna képezte a kirándulások úti céljait.¹²⁰ A hosszabb kirándulásokra továbbra is az ország különféle helyszínein megrendezett tornaversenyek kínáltak alkalmat: 1928 májusában Nagyenyed, Torockó, Tordai-hasadék, Torda.¹²¹ 1933-ban Vâlcea, Nagyszeben, Déva, Arad, Temesvár, Resicabánya, Orsova, Szörényvár (Turnu Severin), Petrosény, Gyulafehérvár, Medgyes, Segesvár szerepelt a meglátogatott helyek között.¹²²

Az 1928/1929-ik tanévtől a főgimnázium két tagozatosá vált, négy alsó tagozatú, három felső tagozaton működő osztállyal. A főgimnázium az 1928. július 23-án kelt 81-es számú rendelkezés alapján végleges nyilvánossági jogot kapott.¹²³ A két világháború közti időszakban az iskolai élet meghatározó alakja volt Andrási Tivadar (1893–1940) lelkész, aki a román nyelvet és történelmet, alkotmánytant tanította a III. és VII. osztályban.¹²⁴ A kollégium ve-

¹¹⁵ *Értesítő az 1923–1924. iskolai évről*, 28–29.

¹¹⁶ *Értesítő az 1932–1933. iskolai évről*, 32–33.

¹¹⁷ *Értesítő az 1924–1925. iskolai évről*, 27.

¹¹⁸ *Értesítő az 1929–1930. iskolai évről*, 30; *Értesítő az 1932–1933. iskolai évről*, 32.

¹¹⁹ *Értesítő az 1923–1924. iskolai évről*, 33.

¹²⁰ *Értesítő az 1924–1925. iskolai évről*, 31.

¹²¹ *Értesítő az 1926–1927. iskolai évről*, 37.

¹²² *Értesítő az 1933–1934. iskolai évről*, 62.

¹²³ *Értesítő az 1933–1934. iskolai évről*, 65.

¹²⁴ *Értesítő az 1930–1931. iskolai évről*, 29.

zetőinek meghívására 1921 szeptemberétől érkezett az iskolába Hosszúfaluból, ahol korábban lelkészi és tanári teendőket egyaránt végzett. A kollégiumban román tanított, délután a hivatalnokoknak nyelvkurzust tartott, éjszaka pedig fordítóként dolgozott. Árkos református lelkészévé választotta, közéleti és egyházi tisztségeket egyaránt ellátott.¹²⁵

A többi erdélyi iskolához hasonlóan a Mikó Kollégiumot is károsan érintették a román állam oktatási rendelkezései, mint például: az 1923 szeptemberétől az iskola profiljától eltérő felekezeti tanulók felvételének tilalma, a már említett tantárgyak román nyelven való tanítása, a beiskolázásnál a származásvizsgálat bevezetése, a tanítók számára a román nyelvvizsga megszerzése.

Élet 1940 után

A második bécsi döntés¹²⁶ után a szeptember 13-án, Sepsiszentgyörgyre bevonuló magyar honvédek előrsét Demeter Béla igazgató köszöntötte. Ugyanő fogadta szeptember 22-én szotyori Nagy Gyula altábornagyot, a bevonuló honvéd csapatok parancsnokát, október 7-én pedig Horthy Miklós kormányzó és felesége látogatott a városba.¹²⁷

Az igazgató az 1940/1941-es tanévet megnyitó beszédében a kisebbségi sorban eltöltött 22 évet értékelve a diákokat újból munkára hívta. Feladatukat a következőképpen fogalmazta meg: „Tanulni, dolgozni minden tettekben, minden megmozdulásokban katonás fegyelmet tanúsítani, engedelmes-

kedni előjáróitoknak, tanáraitoknak, s vasakarattal törekedni egy nagy boldog Magyarország mielőbbi megteremtésére hivatott új magyar-ember típus kialakítására épen a középiskolában belétek gyökerezett tulajdonságok folytán.”¹²⁸

A tananyagot a Református Egyházkerület határozata meg, de újjászervezték az Önképzőkört is 1941 februárjában.¹²⁹ A hazafias nevelést szolgálták a kötelező iskolai ünnepélyek is, melyek az „új világhoz” igazodtak: a tanítási évet megnyitó és záró ünnepély, október 6-a, március 15-e, Horthy Miklós kormányzó névnapja október 20-án, május 25-én a hősök napja, június 10-én a Magyar Könyvnap. Ezekre a napokra, illetve az államfő születés- és névnapján a tanulóknak vallásuk szerinti istentiszteleten kellett részt venniük. Az iskolai ünnepélyeken kiemelt helyet kapott a nemzeti zászló tisztelete, amely előtt tisztelgő menetben kellett a diákoknak elvonulni.¹³⁰ A nemzeti nevelés az iskola napi programjában is benne volt: a reggeli ima után a diákok elmondták a *Magyar Hiszekegyet*, elénekelték a *Himnusz*t, szombaton az utolsó órákat követően pedig a *Szózatot*.

1941 júniusában Hóman Bálint történész, tanügyminiszter látogatta meg az iskolát.¹³¹ Pap János tanügyi tanácsos 1941 októberében vizsgálta az oktatást. Jelentésében a következőket írta: „Az iskolában való nevelés fő célja a jellemnevelés. [...] A tanári kar minden egyes tagja felhasznál minden alkalmat arra, hogy az amúgy is erős nemzeti érzéssel telített ifjúság ilyen irányú nevelését, az idegen világnézeti behatásokkal szemben kellőleg felvértezze.”¹³²

Pénzes Lóránd – Gyulafehérvári Főegyházmezei Levéltár Sepsiszentgyörgyi Gyűjtőlevéltára, Sepsiszentgyörgy, Csíki út 88., RO520019; penzilo@gmail.com

¹²⁵ *Évkönyv az 1940/1941. iskolai évről*, 7–8.

¹²⁶ Az 1940. augusztus 30-i német–olasz döntőbíráskodás által visszacsatolták Magyarországhoz a Partium és a történeti Erdély északi részét, továbbá Máramaros vidékét és Székelyföld legnagyobb részét. A területet együttesen Észak-Erdélynek nevezzük. A területet szeptember 1-jétől 15-ig a magyar honvédség fokozatosan szállta meg, ahol az év novemberéig katonai közigazgatást vezettek be.

¹²⁷ „[...] éljen főméltóságú vitéz nagybányai Horthy Miklós, Magyarország kormányzója, éljenek főméltóságú vitéz nagybá-

nyai Horthy Miklós, Magyarország kormányzója, éljenek a mi nagy barátaink: Hitler a Führer és Mussolini a Duce, éljenek a mi hős honvédeink és éljen örökké éljen a megújulás útjára került drága magyar haza!” *Értesítő az 1940–1941. iskolai évről*, 12–13.

¹²⁸ *Értesítő az 1940–1941. iskolai évről*, 12–13.

¹²⁹ *Értesítő az 1940–1941. iskolai évről*, 28.

¹³⁰ JÁMBOR György 1942, 123–125.

¹³¹ *Értesítő az 1940–1941. iskolai évről*, 79–81.

¹³² *Évkönyv az 1941–1942. iskolai évről*, 18.

Nyomtatásban megjelent források

Értesítők az 1884/1885–1941/1942. iskolai évekről, Sepsiszentgyörgy.

Középiskolai tanterv 1884

Tóth Sámuel (szerk.): *Köznevelési és közoktatási szervezet a magyarországi ev. ref. egyházban*, Debrecen, 19–24.

Tanterv 1869

Függelék a népiskolai törvényhez. A M. Kir. Vallás- és Közokt. miniszter által az 1868-ik XXXVIII. tcz. értelmében kiadott tanterv nép- és polgári iskolák, valamint a képezdék számára, Pest.

Tanterv 1877

Tanterv az elemi népiskolák számára az 1868. évi XXXVIII. t.-cz. értelmében. Kiadott a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter 1877. évi augusztus hó 26. napján 21 678. szám alatt kelt rendeletéből, in: Tóth József (szerk.): *Népoktatási törvények és rendeletek tára*, Budapest.

Tanterv 1905

Tanterv és utasítás az elemi népiskolák számára. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszternek 1905. évi június hó 16-án 2202. elnöki szám alatt kelt körrendelete valamennyi királyi tanfelügyelőhöz. Budapest.

Irodalom

BENCÉDI Sándor

2009 Adalékok a Sepsiszentgyörgyi Református Székely Mikó Kollégium 19. századi építéstörténetéhez, in: Árvay Katalin – Dobra Judit (szerk.): *Emlékkönyve Székely Mikó Kollégium alapításának 150 éves jubileumára*, Sepsiszentgyörgy, 11–31.

BELOVAI József

2009 A nemzetiségek és a népoktatási politika az Osztrák-Magyar Monarchiában, in: Szalma József (szerk.): *A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken*, Újvidék, 2010, 244–262.

BOÉR Hunor

2009 A Székely Nemzeti Múzeum a Béli-házban (1879–1892), in: Árvay Katalin – Dobra Judit (szerk.): *Emlékkönyve Székely Mikó Kollégium alapításának 150 éves jubileumára*, Sepsiszentgyörgy, 58–86.

CSEREY Zoltán

1996 Közös múlt – közös kapcsolatok a Székely Mikó Kollégium és a Székely Nemzeti Múzeum történetében, in: Kelemen József (szerk.): *A Székely Mikó Kollégium Emlékkönyve 1859–1994*, Sepsiszentgyörgy.

DOMJÁN István

1898 *A sepsiszentgyörgyi államilag segélyezett ev. ref. Székely-Mikó Kollégium története*, Jókai Nyomda Részvénytársulat, Sepsiszentgyörgy.

FARKAS Mária

1999 Szemléletformálás és érték közvetítés a népiskolai történelemoktatásban a századfordulón (tantervek és olvasókönyvek tükrében), in: Donáth Péter – Hamgay Zoltán (szerk.): *Filozófia – művelődés – történet. A Budapesti Tanítóképző Főiskola Tudományos Közleményei XVIII*, Budapest, Trezor Kiadó, 117–144.

2004 *A népiskolai történelemtanítás kortárs kritikái a 20. század elején*.

(http://old.tok.elte.hu/tarstud/szovegek/kortars_kritikak.htm#_ftn3. Utolsó letöltés ideje: 2014. november 7.)

JAKAB György

2009 Történelemtankönyveink ideológiai háttéréről, *Könyv és nevelés*, 2009, 3. (http://epa.oszk.hu/01200/01245/00043/jgy_0903.htm. Utolsó letöltés ideje: 2015. június 18),

JÁMBOR György

1942 *A gimnáziumok ügygazgatására vonatkozó rendeletek gyűjteménye*, I. kötet, Budapest.

KATONA ANDRÁS

2006 A századelő történelemtanítása (1902–1920), in: *Raabe, Tanári kincsestár*, 24. szám, (2006. szeptember. 24.), 1–28.

(<http://www.kaposijozsef.hu/wp-content/uploads/2011/09/katona-andr%C3%A1s-1902-1920.pdf>. Utolsó letöltés ideje: 2015. június 18.)

KLAMARIK János

1881a *Magyarországi középiskolák szervezete és eljárása*, Budapest.

1881b A Királyhágón túli helv. hitv. evangélikusok módszeres utasítása, in: Uő: *Magyarországi középiskolák szervezete és eljárása*, Budapest, 216–236.

MÉSZÁROS István

1988 *Középszintű iskoláink kronológiája és topográfiája 996–1948*, Budapest.

Mellékletek

1. táblázat

A heti történelem órák száma a 19. század második felének gimnáziumi tanterveiben

Tanterv	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
1861	–	–	2	2	2	3	3	3
1871/1872	–	–	2	2	3	3	3	4
1879	–	–	–	3	3	3	3	3
1899	–	–	3	3	3	3	3	3
1900			3	3	3	3	2	3

(Forrás: MÉSZÁROS István 1988, 87–103)

2. táblázat

A történelemből szerzett minősítések az 1901/1902-es tanévben

Osztály	jeles	jó	elégséges	elégtelen
III.	11 25,3%	20 45,5%	12 27%	1 2,2%
IV.	13 27,6%	15 31,9%	18 38,3%	1 2,2%
V.	6 24%	10 38%	10 38%	– –
VI.	8 40%	2 10%	10 50%	– –
VII.	8 23,5%	16 47,1%	8 23,1%	2 5,9%
VIII.	10 32,3%	14 45,2%	7 22,5%	– –

(Forrás: *Értesítő az 1901–1902-es iskolai évről*, 85.)

Predarea istoriei în Colegiul „Székely Mikó” de la sfârșitul sec. 19 la mijlocul sec. 20.

(Rezumat)

În prezenta lucrare am analizat problema predării istoriei, în Colegiul „Székely Mikó” din Sfântu Gheorghe, în pragul secolului al 19-lea și începutul secolului 20, punând accent pe schimbările din secolul 20. Din ordinele educaționale și anuale școlare a reieșit importanța predării istoriei din perspectiva educației naționale a elevilor.

Pedagogii s-au străduit la transmiterea valorilor naționale și prin organizarea serbărilor școlare, unde a avut loc reamintirea evenimentelor și personajelor istorice. Lucrarea conține informații, date despre legi educaționale, profesori de istorie, disciplina de istorie la fiecare clasă și legătură între colegiu și Muzeul Național Secuiesc.

History Education in the Szekler Mikó College from the End of the 19th Century to the Middle of the 20th Century

(Abstract)

The present study deals with the analysis of history education in the Szekler Mikó College at the turn of the 19th–20th centuries, following also the changes that occurred in the interwar period. From the educational directions and the school records we found out that history education was considered one of the most important means of national education. The organization of school festivities also followed the transmission of patriotic values, as most of the content was provided by the commemoration of historic events and personalities. The study includes the presentation of the history teachers, the history material taught in every class, the material of the collections helping the discovery of the past, respectively the relation between the school and the Szekler National Museum.

